

І. Патерило,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

**КРИМІНОГЕННІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ
У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН**

Постановка проблеми. Згідно зі статтею 14 Конституції України, земля є важливим національним ресурсом, що знаходиться під особливою опікою держави, а право на власність забезпечується. У наш час земля є ключовим елементом сільськогосподарського сектору, маючи значний економічний потенціал для подальшого розвитку нашої держави. Злочинність у сфері земельних відносин – це один з таких проявів, який ускладнює реалізацію економічного потенціалу України. Це призводить до значних матеріальних збитків, погіршення родючості ґрунтів, подальшого їх забруднення та псування. Сучасний стан у сфері земельних відносин стикається з численними викликами та загрозами, серед яких важливе місце посідають злочини у сфері земельних відносин, передбачені статтями 197-1, 239, 239-1, 239-2, 254 Кримінального кодексу України [2, с. 139]. Вони серйозно обмежують права законних власників та користувачів землі, а також негативно впливають на природні властивості земельних ресурсів. Необхідно забезпечити комплексне законодавство, яке би регулювало земельні відносини та запобігало злочинності у цій сфері. Вплив політичних сил на земельні відносини та злочинність у сфері земельних відносин визначає глибокий вплив на розвиток злочинності. Важливо також досліджувати вплив соціальних та економічних факторів на злочинність у сфері земельних відносин, щоб розробляти

ефективні стратегії запобігання злочинності. Необхідно визначити криміногенні чинники, які сприяють поширенню земельної злочинності, та розробляти заходи для їх ліквідації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Між багатьма правниками, які проводили дослідження щодо злочинності у сфері земельних відносин, виявлені: Б. А. Замула, В. В. Дзюбинський, О. О. Пенязькова, В. К. Матвійчук, В. М. Захарчук, М. В. Кумановський, О. С. Тарасенко, Я. О. Дякін, Б. М. Семенишина-Фіголь, Н. М. Татарин, Н. В. Нетеса, В. В. Носік, А. О. Антощук, Р. О. Мовчан, Г. С. Крайник, П. Ф. Кулинич, О. М. Шульга, Д. М. Тичина, А. М. Мірошніченко та інші. Також, деякі аспекти цієї проблематики на рівні монографій досліджували вчені, серед яких відомі: А. М. Ізовіта, Ю. А. Турлова, М. Г. Максименцев, Б. М. Головкін, М. Ю. Марченко, Т. В. Корнякова. Цей факт свідчить про фрагментарність кримінологічного вивчення злочинності у земельній сфері на сучасному етапі, оскільки більшість вчених досліджували цю проблему в контексті загальних наукових проблем.

Мета. Злочинність у сфері земельних відносин становить серйозну проблему, що має значний вплив на суспільство та екологічний баланс. Незаконне використання, самовільне зайняття земельних ділянок, забруднення чи знищення природних об'єктів є лише деякими з численних

наприклад, паї [6, с. 142]. Відповідно до тлумачення законодавства про земельні відносини, їх сутність складають права та обов'язки учасників (суб'єктів) стосовно володіння, користування та розпорядження землею.

У сфері земельних відносин злочинність виражається у широкому спектрі кримінальних дій, що відбуваються в цій сфері. Це негативне явище в суспільній дійсності включає в себе різноманітні кримінальні порушення, спрямовані як на власницькі, так і на екологічні аспекти, маючи підвищений рівень суспільної небезпечності [4, с. 233]. Об'єктами цих порушень виступають землі, земельні ділянки та ґрунти, які завдають значної шкоди навколишньому середовищу, інтересам держави та суспільства, а також правам юридичних і фізичних осіб.

Кримінологічний аналіз злочинності у сфері земельних відносин розкриває комплекс недоліків у державній політиці, що охоплює земельні, аграрні, екологічні, антикорупційні, та соціально-економічні сфери, а також стратегію розвитку сільських територій. Зокрема, підкреслюється, що помилки у проведенні земельної реформи в Україні суттєво негативно позначаються на рівні законності в цій сфері.

У підручнику «Земельне право України» в редакції Погрібного О. наведено класифікацію зазначених злочинів, розділених на чотири групи [5, с. 98]:

1. Злочини з екологічним характером.
2. Злочини економічного характеру.
3. Злочини, що посягають на землю як об'єкт державного управління.
4. Злочини, які стосуються того, що вирощується на землі.

Об'єктом злочинів із екологічним характером є земля як частина екосистеми. Це можуть бути специфічні порушення, такі як забруднення або псування земель, порушення правил охорони надр, безгосподарське вико-

ристання земель та загальні склади, наприклад, порушення правил екологічної безпеки, невжиття заходів для ліквідації наслідків екологічного забруднення або приховування інформації про екологічний стан.

Злочини економічного характеру, у свою чергу, стосуються землі як майнового об'єкта. Це включає умисне чи необережне знищення або пошкодження майна. Деякі злочини напряму спрямовані на землю як об'єкт державного управління, такі як самовільне захоплення земельної ділянки. Інші злочини пов'язані з тим, що вирощується на землі, наприклад, знищення чи пошкодження лісових масивів або незаконна порубка лісу [7, с. 362].

Для ефективного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин необхідно враховувати фактори, що сприяють їх вчиненню. Криміногенні фактори злочинності у сфері земельних відносин можна поділити на кілька груп:

- Соціально-економічні фактори. До них відносяться: 1. Нестабільність економічної ситуації, що призводить до зниження рівня життя населення та зростання рівня злочинності в цілому; 2. Недосконалість земельних відносин, що створює можливості для зловживань; 3. Низький рівень правосвідомості громадян, що призводить до ігнорування ними вимог земельного законодавства.

- Психологічні фактори. До них відносяться: 1. Егоїзм, прагнення до наживи, відсутність почуття відповідальності; 2. Низька моральна культура, що призводить до байдужості до шкоди, яку завдають кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин.

- Юридичні фактори. До них відносяться: 1. Недосконалість земельного законодавства, що створює можливості для ухилення від відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень; 2. Неефективність роботи правоохоронних органів

у сфері боротьби з кримінальними правопорушенням у сфері земельних відносин.

Вплив криміногенних факторів на вчинення кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин є комплексним. Наприклад, нестабільна економічна ситуація може призвести до того, що особи, які втратили роботу або не можуть забезпечити свої сім'ї, будуть шукати незаконні способи отримання доходів, наприклад, шляхом незаконного використання земельних ділянок. Недосконалість земельного законодавства може призвести до того, що особи, які мають владні повноваження, будуть зловживати ними для особистої вигоди, наприклад, шляхом незаконного відчуження земельних ділянок.

Для ефективного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на усунення або зниження впливу криміногенних факторів. До таких заходів відносяться:

- Вдосконалення земельного законодавства, яке має забезпечити ефективний захист земельних відносин та запобігти можливості його зловживань.

- Проведення інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення рівня правосвідомості громадян та формування у них свідомого ставлення до дотримання земельного законодавства.

- Удосконалення роботи правоохоронних органів у сфері боротьби з кримінальними правопорушенням у сфері земельних відносин.

Реалізація цих заходів дозволить зменшити кількість кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин та захистити інтереси держави та суспільства.

Висновки. Земельні відносини в Україні є критично важливою сферою, в якій правоохоронні органи зосереджуються на захисті прав та інтересів виробників, збереженні природних ресурсів і контролю над

відведеними землями. Нелегальні дії у цій сфері завдають серйозної шкоди навколишньому середовищу та призводять до значних фінансових втрат для держави, що може вплинути на її міжнародний статус. Стаття 211 Земельного кодексу України визначає правопорушення, пов'язані з землею, які можуть мати адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність. Злочинні порушення у земельних відносинах потребують відповідної уваги від правоохоронних органів та чіткої кваліфікації під час розслідування. Злочинність у сфері земельних відносин має свої характерні ознаки, такі як складність визначення, різноманіття проявів та важливий вплив на соціальні наслідки. Це складна система правопорушень, що включає різні категорії, від порушень прав власності до екологічних проблем. Враховуючи кілька статей Кримінального кодексу України, що регулюють ці питання, важливо розуміти, які саме відносини стають об'єктом атаки під час порушень та які з них ведуть до шкоди для екологічних аспектів цих відносин. Важливо зауважити, що земельні правопорушення визнаються за їхньою складністю, що вимагає розгляду у різних галузях законодавства – земельного, адміністративного, кримінального та цивільного. Це створює труднощі у визначенні відповідальності та необхідності правової реакції на ці дії. Земельні відносини є складними за своїм змістом, об'єктом правового регулювання та учасниками. Ці відносини охоплюють різних учасників, включаючи громадян, юридичні особи, місцеві органи самоврядування та органи державної влади. Основним об'єктом є земля в межах України та права на неї, включаючи земельні ділянки, паї та інші форми правовласності. У сфері земельних відносин, кримінальні дії займають широкий спектр, включаючи різноманітні кримінальні порушення, що спрямовані на власницькі та екологічні аспекти. Це

негативне явище є суспільно небезпечним і завдає значної шкоди навколишньому середовищу, державним інтересам та правам фізичних і юридичних осіб. Кримінологічний аналіз вказує на недоліки у державній політиці, який охоплює земельні, аграрні, екологічні та соціально-економічні сфери. Помилки у земельній реформі значно негативно впливають на законність у цій сфері. Класифікація злочинів відображає різні аспекти злочинності у сфері земельних відносин: екологічні, економічні, що стосуються державного управління, та пов'язані з продукцією, вирощеною на землі. Криміногенні фактори у цій сфері включають соціально-економічні, психологічні та юридичні аспекти. Такі фактори як нестабільність економічної ситуації, психологічні особливості та недосконале законодавство зумовлюють та сприяють зростанню кримінальності у цій галузі. Для протидії цій проблемі необхідно удосконалити законодавство, проводити інформаційно-просвітницькі кампанії, а також покращувати роботу правоохоронних органів. Це сприятиме зниженню рівня кримінальних правопорушень у цій сфері та захистити інтереси держави та суспільства.

У сучасному суспільстві, зокрема в умовах ринкової економіки та зростаючої конкуренції за земельні ресурси, проблема злочинності у сфері земельних відносин набула особливої актуальності. Ця наукова стаття спрямована на визначення і аналіз тих чинників, які сприяють виникненню злочинності в цій сфері. Автори статті обговорюють важливість розвитку системи контролю та нагляду за земельними відносинами, а також реформування законодавства з метою удосконалення правового регулювання у цій області. Спеціальна увага приділяється ефективній співпраці між різними гілками влади, органами правопорядку та

громадськими організаціями для вирішення проблем земельної злочинності. Здійснений аналіз інших країн, які вже успішно борються зі злочинністю у земельних відносинах, може надати цінний досвід та підказки щодо можливих шляхів подолання цієї проблеми в досліджуваному регіоні. Важливою метою статті є пропозиція конкретних заходів та стратегій, спрямованих на запобігання злочинності у сфері земельних відносин та збереження земельних ресурсів для майбутніх поколінь. Дослідження криміногенних факторів у сфері земельних відносин в Україні є актуальною проблемою сучасного суспільства. Автор проводить комплексне дослідження екологічних, економічних та соціальних аспектів, які визначають специфіку та динаміку кримінальних діянь, пов'язаних із земельними відносинами. Стаття аналізує вплив екологічних чинників на формування злочинності у цій сфері, розглядає роль екологічних катастроф та нестабільності природного середовища у виникненні злочинів проти земельних ресурсів. Виявлено та розкрито сутність «земельних відносин» як ключового терміну під час юридичного аналізу злочинів у цій сфері. Також проаналізовано класифікацію кримінальних правопорушень у земельних відносинах за їхнім об'єктом, що розділяє їх на чотири групи та вказує на характерні риси земельних відносин як об'єкту злочину.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, детермінація злочинності, земля, земельні ресурси, рівень злочинності.

Paterylo I. Criminogenic factors of crime in the field of land relations

In modern society, in particular in a market economy and with growing competition for land resources, the problem of crime in the field of land

relations has become particularly relevant. This research article is aimed at identifying and analyzing the factors that contribute to the emergence of crime in this area. The authors of the article discuss the importance of developing a system of control and supervision over land relations, as well as reforming legislation to improve legal regulation in this area. Particular attention is paid to effective cooperation between different branches of government, law enforcement agencies and non-governmental organizations to address the problems of land crime. The analysis of other countries that have already successfully fought crime in land relations can provide valuable experience and hints on possible ways to overcome this problem in the region under study. An important goal of the article is to propose specific measures and strategies aimed at preventing crime in the field of land relations and preserving land resources for future generations. The study of criminogenic factors in the field of land relations in Ukraine is an urgent problem of modern society. The author conducts a comprehensive study of environmental, economic and social aspects which determine the specifics and dynamics of criminal acts related to land relations. The article analyzes the impact of environmental factors on the formation of crime in this area, considers the role of environmental disasters and environmental instability in the emergence of crimes against land resources. The essence

of «land relations» as a key term in the legal analysis of crimes in this area is identified and disclosed. The author also analyzes the classification of criminal offenses in land relations by their object, which divides them into four groups and indicates the characteristic features of land relations as an object of crime.

Key words: criminological characteristics, determination of crime, land, land resources, crime rate.

Література

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Ізовіта А. Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються на земельному ринку. Актуальні проблеми держави та права: збірник наукових праць. 2011. Вип. 60. Одеса: Юридична література, С. 139–145.
3. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: монографія. Київ: Ін Юре, 2011. 408 с
4. Кулинич П. Ф. Завершення земельної реформи в Україні: правові проблеми. Правова держава. 2020. Вип. 31. С. 232–241.
5. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків: Право, 2012. 448 с.
6. Татарин Н. М. Криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. С. 142–146
7. Шульга М. Земельне право України. Підручник. Харків : Право, 2013. 520 с.

